

ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΘΕΑΤΡΟ (*)

Στὸ διάλειμμα τῆς πρώτης παράστασης τοῦ Οἰδίποδα, στὸ Ἑθνικὸ θέατρο, γνωστὸς λόγιος μοῦ ἔλεγε, σχεδὸν διαμαρτυρούμενος, πὼς αὐτὸ πού ἔβλεπε δὲν τοῦ ἔδινε τὴ συγκίνηση καὶ τὴν αἴσθηση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας· ἦταν κάτι ἄλλο, διάφορο. Καὶ αὐτὸ ἦταν γνώμη καὶ παράπονο πολλῶν ἀκόμη καὶ μάλιστα τῆς τάξης ἐκείνης τῶν ἀνθρώπων τῶν μορφωμένων πού λέγονται «λόγιοι» καὶ «αἰσθητικοί».

“Ὅλοι αὐτοὶ εἶχαν παρακολουθήσει τὶς δελφικὲς γιορτὲς καὶ ἄθελά τους τώρα ἔκαναν τὴ σύγκριση, μιὰ σύγκριση πού δέσποζε κυριαρχικὰ πάνω στὴ συναισθηματικὴ τους στάση πού κρατοῦσαν μπρὶς στὸ παιζόμενο ἔργο καὶ στὸν τρόπο πού παιζότανε : μόνο ἐκεῖ πάνω, στοὺς Δελφούς, μπορέσαμε νὰ δεχτοῦμε στὰ στήθια μας τὴν αἴσθηση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Μὰ ἐγὼ πού ἤμουν πολὺ εὐχαριστημένος καὶ ἱκανοποιημένος ἀπ’ ὅ,τι ἔβλεπα, πού θεωροῦσα τὸ ἀνεβόσκαμα τοῦ Οἰδίποδα μιὰν ἔκτακτη δημιουργία καὶ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ κ. Φ. Πολίτη, γιατί δὲν εἶχα πᾶσι στὸ θέατρο νὰ δῶ μιὰν «ἀρχαία» τραγωδία, μὰ τὸ ἀνεβόσκαμα καὶ ξαναζωντανέμα μιᾶς «μεγάλης» τραγωδίας, ἄλλοιῶς σκεπτόμουν. Κι’ ἀπ’ τὴ μιὰ μεριὰ ἔβλεπα τὴν ἰσχυρὴ συγκίνηση πού κάτεχε τὸ πολλὸ κοινὸ, τὸ λεύτερο ἀπὸ ἐκζητημένους αἰσθητισμοὺς. (συγκίνηση πού ἀπόδειξε ἢ μακριὰ σειρὰ τῶν παρατιτάσεων τοῦ ἔργου) καὶ ἀπ’ τὴν ἄλλη ἐννοεῖθα νὰ μὲ βασκινίσει μιὰ ἀπορία : ποιά εἶνε λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἰδιότητα, ἡ **ἀληθινὴ** καὶ **γνήσια** αἴσθησις πού μὰ; προσφέρει ἡ «ἀρχαία» τραγωδία; ποῖος τὴ γνώρισε ποτὲ καὶ πού; ἢ τοῦλάχιστο, ποιά εἶνε τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού ἔχουμε γιὰ νὰ σχηματίσουμε μιὰν «ἐννοια» τῆς ἀρχαίας τραγωδίας —τόσο διάφορη, ἄλλωστε, ἀπ’ τὴν ἀμεση αἴσθηση— καὶ ποιά ἡ φύση τους; Καὶ τοὺς ἀρκετὰ βέβηλους αὐτοὺς στοχασμοὺς καὶ τὶς ἀμφιβολίες νόμιζα πὼς μπορούσα νὰ ἐπιτρέψω στὸν ἑαυτό μου, ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶχα δεχτεῖ ἰσχυρότατη συγκίνηση παρακολουθώντας τὶς Δελφικὲς παραστάσεις, πού ἡ ἀνάμνησή τους μοῦ μένει ἀκόμα ζωντανή. Μὰ δὲν πειράζει καθόλου, σ’ αὐτὰ τὰ ζητήματα, ἂν προσπαθοῦμε ν’ ἀναλύουμε λίγο μέσα μας τὸ ποῖόν καὶ τὸ λόγο τῆς καλλιτεχνικῆς μας συγκίνησης. Ὁλόκληρο βουρὸ εἶνε τὰ ἔσα ἔχουν φλυαρίσει οἱ νεοέλληνες γύρω ἀπ’ τὴν ἀρχαία τραγωδία καὶ τὸν περίφημον ὀρισμὸ τοῦ Ἀριστοτέλη (ὅσο γι’ αὐτόν καὶ οἱ ξένοι δὲν πῆγαν πίσω) καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ μᾶς μένει ἀσύλληπτη στὴν ὀλόκληρὴ της, μᾶς βολεῖ περισσότερο ἢ τοποθετοῦμε μέσα σ’ αὐτὴ κάθε θερμάαιμη φαντασίωσή μας. Ὅσο περισσότερο θὰ πάσχισε κανεὶς νὰ μαζέψει τὶς γνώμες μορφωμένων ἀνθρώπων γιὰ τὰ κύρια στοιχεῖα πού ἀπαιτίζονται τὸ μεγαλεῖο καὶ προσδιορίζουν τὴν ἰδιότητα αἴσθησις τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, τόσο θὰ πείθονταν πὼς στὰ ζητήματα αὐτὰ κυριαρχεῖ ὁ πειδ ἀπειθήρχητος ὑποκειμενισμὸς —πράμα πολὺ φυσικὸ, ἀφοῦ κα-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

νένας σημερινὸς θνητὸς δὲν εὐτύχησε νὰ παρακολουθήσει μιὰν ἑλληνικὴ τραγωδία στὸν καιρὸ τῆς καὶ στὸ περιβάλλον τῆς.

Ἡ δυνατὴ διαγραφὴ τῶν ἥρωϊκῶν τραγικῶν ἀνθρώπων τύπων, τὸ ἐσωτερικὸ στέρεο δέσιμο τοῦ ἔργου, ὁ μῦθος, ἡ τραγικὴ μοῖρα πού ἀπλώνεται πάνω ἀπ’ τὰ ἔργα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου, εἶνε ὁμολογημέναις ἀξίαι τῆς τραγωδίας, ἐνῶ κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ τὴν ἀξία τοῦ περιεχόμενου, τὸ βάθος τῆς σκέψης, τὴν ψυχρὴ σύλληψη τῆς ζωῆς στὸ πειδ μεσοτὸ νόημά της. Μὰ ἔλα αὐτὰ σχετίζονται μὲ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσία τῆς τραγωδίας, καὶ λίγο-πολὺ μπορεῖ νὰ τὰ χραεῖ ὁ στοχαστικὸς ἀναγνώστης καὶ διαβάζοντας μόνο τὰ κείμενα πού περισώθηκαν ὡς ἐμᾶς. Ὅσοι δὲμως μιλοῦνε γιὰ τὴν ἰδιαίτην αἴσθησις τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ἀσφαλῶς δὲν ἱκανοποιοῦνται μόνο μ’ αὐτὰ ζητοῦν τὴ συγκίνηση πού δίνει τὸ θεατρικὸ ἔργο στὴν πληρέστερη σκηνηκὴ του ἐμφάνιση, καὶ ὄχι ἀδικῶς, ἀφοῦ ἡ τραγωδία δὲν εἶναι φιλὸ ἀνάγνωσμα ἀλλὰ θέαμα δράσης, «δράμα». Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, αὐτὸ τὸ «πλεόν» πού προσθέτουμε στὴ συγκίνησή μας, ὀφείλεται κυρίως στὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση πού μᾶς ἐξασφαλίζει ὁ τρόπος τοῦ ἀνεβόσκατος τοῦ ἔργου.

Θά έπρεπε, ίσως, άκόμα νά προστέσω έτι καί ή έννοια πού έχουμε τής τεχνικής τής άρχαίας τραγωδίας, είνε κάτι άποδειγμένα σχηματικό, κάτι φτιαγμένο μέ άφαιρετικό τρόπο καί στηρίζεται στην πλάνη ότι κατά τήν αρχαιότητα τήν ίδια, μιά, ίδια άπαράλλακτη, ήταν ή τραγωδία καί ή τεχνική τής, ενώ όχι μόνο ένα έργο του Αισχύλου είνε άδύνατο νά παιζότανε κατά τόν ίδιο τρόπον ένατο χρόνια άργότερα μά καί ο Σοφοκλής κι' ο Εύριπίδης γράφανε καί παρίσταναν τά έργα τους κατά τρόπον ούσιωδέστατα διάφορον άπ' τόν Αισχύλον' όσο δέ για τόν «'Ανθέα» του 'Αγάθωνα, έργο πού είνε κάνει έξαιρετην έντύπωση στους άρχαίους, κανείς σύγχρονός μας «αισθητικός» δέ θά τόν δέχονταν ότι μπορεί νά λογαριαστεί ως «άρχαία τραγωδία»! Πού φτάνουμε λοιπόν κατ' αυτό τόν τρόπο; Μά είνε, θαρρώ, φανερό Ξεκινώντας από μιά «αισθητική» άφειτηρία, φτάνουμε νά σχηματίσουμε μιά **ειδολογική** έννοια τής άρχαίας τραγωδίας. Παραμερίζουμε κάθε ίδιερρυθμία πού είνε άναπτυχθεί στή ζωντανή εξέλιξη του άρχαίου θεάτρου, για νά διαμορφώσουμε τό λαγαρό **τραγωδία** — **είδος** πού θά ίκανοποιούσε τις αισθητικές μας άπαιτήσεις. Αυτό έγινε στους Δελφούς καί πιστεύω ότι ή κ. Σικελιανού πού μέ τόση θερμήν άφοσίωση δόθηκε στό άνέδασμα δυο άρχαιότερων έργων, δέ θά δέχονταν καν νά καταπιστεί μ' ένα δράμα του Εύριπίδη, παρ' έκτός, ίσως, τις Βάχχες. "Όσοι θυσιάζουν άκόμα στό βωμό «τής τέχνης για τήν τέχνη» δέν τούς επιτρέπεται νάχουν κανένα παράπονο άπ' τις Δελφικές παραστάσεις — καί δέν έχουν, θαρρώ. "Αλλ' αυτό πού μου είνε άδύνατο νά παραδε-

χτώ, είνε πώς οι παραστάσεις εκείνες προορίζονταν ή μπορούσαν όπωσδήποτε νά βάλουν τή μεγάλη μάζα του λαού σ' επικοινωνία μέ τήν ούσία τής τραγωδίας κι' όχι απλώς μέ τό λαμπρό θέαμα. "Η άριστοκρατική άπόλαυση πού μας πρόσφεραν στους Δελφούς — άριστοκρατική γιατί άσφαλώς άπευθύνονταν στους σχετικά λίγους καί πού καθέννας μας τή χάριχε ανάλογα μέ τό βαθμό τής προτομομασίας του — είνε άρκετή για νά όμολογήσουμε ελλεικρινέστατα τήν εύγνωμοσύνη μας πρός τήν όπέροχη γυναίκα πού μας τή χάρισε σάν περίσσειμα τής καρδιάς καί τής ικανότητάς τής. "Αλλ' αν πιστεύουμε πώς κερδίσαμε κάτι πιο πολύ, αυτό δέν είνε παρά μιά συμπαιθητική πλάνη.

Έντελώς διάφορη ήταν ή άφειτηρία του κ. Φ. Πολίτη. Έδώ ή κύρια σημασία δέν πέφτει στόν τρόπο του άνεδάσματος του έργου, μά στην έσωτερική του ούσία. Υποστηρίχτηκε, δηλαδή — καί πολύ σωστά — ότι τά δραματικά έργα πού περισώθηκαν ως έμεις άπ' τήν αρχαιότητα κλείνουν μέσα τους άνυπολόγιστα μεγάλες αξίες πολιτισμού κι' άπέραντες ανθρώπινες ήθικές δυνάμεις. Τά στοιχεία αυτά πρέπει νά ξαναγίνουν κατά ένα τρόπο χτήμα του κοινού. "Από μιά τέτοια άφειτηρία ξεκινώντας, δέν μπορούμε νά επιτρέψουμε στον έαυτό μας καμμιάν όπισθοχώρηση μπροστά στο πρόβλημα τής «τεχνικής», του άνεδάσματος μιάς άρχαίας τραγωδίας. Δέν ύπόσχεται κανείς πώς θά ξαναζωντανέψει τήν άρχαία τεχνική, όσο για τήν παράσταση, πού άλλωστε — ως τό πάρουμε άπόφαση — είνε ασύλληπτη στην ολότσή της για μάς. Ούτε πιστεύουμε ότι αξίζει νά θυσιαστεί τό ούσιαστικό περιεχόμενο για τή μορφική — ρυθμική, αισθητικήν άπόλαυση — τήν πληρότητα των στοιχείων τής τραγωδίας καί τή χιμαίρικην ένωση των τεχνών — άκόμα δέν δίνεται ύπόσχεση ότι θά προσφερθεί ή «αισθηση» τής άρχαίας τραγωδίας, τέτοια όπως τήν τραγούσαν οι άρχαίοι θεατές καί δέν ενδιαφέρει καν — κατά βάση — αν οι τραγωδίες αυτές είνε «άρχαίες», άρκεί μόνο τοϋτο: ότι είνε μεγάλα έργα. Κοντολογίς δέν ενδιαφέρει ή τραγωδία ως «είδος», αλλά τό καθένα έργο χωριστά για τή δική του ούσιαστική αξία του.

"Ο σκηνοθέτης έχει μπροστά του ένα κείμενο καί είνε όποχρεωμένος νά συγκεντρώσει όλες του τις δυνάμεις στο ζωντανέμα καί στή θεραπεία των άπαιτήσεων πού προβάλλουν επ' τήν έσωτερικήν ούσία του έργου, γιατί αυτή πρέπει νά εκφράσει καί νά μεταδώσει. "Ένα κείμενο τόσο παληό, κλείνει, φυσικά, μέσα του άρκετά στοιχεία «ιστορικά» καί ασύγχρονα πού παρουσιάζουν δυσκολίες. "Η μεγαλύτερη όμως δυσκολία είνε τό νά συλλάβει ο σκηνοθέτης τό νόημά του καί τή γενική εκείνη άτμόσφαιρα μέσα στην όποία θά τό κινήσει — όχι τήν «ιστορική» άρχαία άτμόσφαιρα, αλλά εκείνη πού καί τό σύγχρονο θεατή θά κέρδιζε καί τόν κύριο χαρακτήρα του έργου, θά έτόνιζε. Πρός τό εκεί θά στρέψει τό τεχνικό άνέδασμα του έργου, πρός μιά σύγχρονη τεχνική, αν θέλει νά ξανακυκλοφορήσει άνάμεσα στο κοινό τήν ούσία του άρχαίου έργου, κι' όχι νά δώσει μιά «ιστορική» παράσταση, σάν κι' αυτές πού δίνουν στα έγγλέζικα κολλέγια.

"Ας μήν ξεχνούμε ότι ο κ. Φ. Πολίτης είνε νά εκφραστεί σέ μιά κλειστή σκηνή. "Έπρεπε νά χρησιμοποιήσει χωρίς περιορισμούς όλα τά σκηνικά καί φωτιστικά έφε πού είνε στή διάθεσή του για νά δημιουργήσει μιάν υποβλητικήν άτμόσφαιρα καί νά εξάρει τό έργο. "Έπρεπε νά συγκεντρώσει τό σκηνικό χώρο του για νά πετύχει ένα παίξιμο «δεμένο», έπρεπε νά πετάξει τά προσωπεία καί τούς καθέρους — πού είχαν δά καί οι άρχαίοι άρχήσει νά τά πετοϋν — γιατί δέ λένε σέ μάς σήμερα τίποτα — άπολύτως τίποτα, έπρεπε, άκόμα, ν' αντικαταστήσει τήν παγερή κλασικιστική έπιβολή μέ τή θερμήν υποβλητικότητα, έτσι πού νά παρακολουθήσουμε κάτι άνώτερο, βέβαια, κάτι υπερφυσικόν άκόμα, αν θέλετε, αλλά ποτέ κάτι πού θά τό νοιώθαμε **ασύγχρονο**. Καί ένας ούσιαστικός ιστορισμός δέν έπρεπε νά μπει άνάμεσα μας καί του έργου για νά μάς διασπάσει τή συνοχή. Γι' αυτό δίκαια ρίχτηκε στή σκηνή

μιά ευκίνητη, ζωντανή και παθαινόμενη ανθρώπινη μάζα, ένας «χορός», που άφέθηκε να εκφραστεί εξπρεσιονιστικά, που δεν κατάπιε τα χορικά, ούτε τα μουρμούρισε, που εξέστανε την ατμόσφαιρα και δὲ διάσπασε τὸ σύνολο. Δὲν ἦταν ὁ ἀρχαῖος χορός. Βέβαια καὶ δὲν ἦταν! Μὰ οὔτε κι' ἂν χόρευε, θὰ ἦταν ἀρχαῖος ὁ χορός.

Ἡ τεχνική, πού χρησιμοποιήθηκε στὸ Ἐθνικὸ θέατρο γιὰ τὸ ἀνάβασμα τοῦ Οἰδίποδα, δὲ νομίζω ὅτι δὲν ἔχει τὴ θέση της στὸ ὑπαιθρο, μὲ ἐρισμένες, φυσικά, προσαρμογὲς στὶς καινούριες ἀπαιτήσεις τοῦ χώρου. Γιατὶ ἡ διαφορά πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς δύο παραστάσεις—Δελφῶν καὶ Ἐθνικοῦ—δρφεῖλεται ὄχι στὴ σκηνὴ, ἀλλὰ, ὅπως τὸ εἶδεξα, νομίζω — στὴ διάφορη στάση πού κράτησε κάθε σκηνοθέτης μπροστὰ στὴν τραγωδία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ συγκίνηση πού εἶχαμε ἀπ' τὴν κάθε παράσταση ἦταν ποιοτικὰ **διάφορη**. Ὅμως αὐτὸ πού δὲ μπορῶ νὰ δεχθῶ εἶνε ὅτι ἡ παράσταση τοῦ Ἐθνικοῦ ἦταν ποιοτικὰ **κατώτερη**, εἴτε ὡς σύλληψη, εἴτε ὡς ἀποτέλεσμα. Ἀντίθετα πιστεύω πὼς ἡ ἀποψη ὅτι κυρίως ἡ ἐσωτερικὴ οὐσία τῶν ἀρχαίων ἔργων προσδιορίζει τὴν ἀξία τους, εἶνε γονιμώτερη σ' ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν «εἰδολογικὴ» ἀποψη ὅτι μόνο στὴν πληρότητα τῶν στοιχείων της ἡ ἀρχαία τραγωδία μᾶς ἐξασφαλίζει τὴ γνήσια τραγικὴ συγκίνηση.

Μὰ τίχα τὴν πετύχαμε αὐτὴ τὴν πληρότητα στὸς Δελφούς; τὸ κύριο ζήτημα συγκεντρώνεται στὸ χορὸ—καὶ ἀξίζει νὰ τὸ ἀνασκοπίσουμε μὲ εὐὸ λέγια.

(Συνεχίζεται)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ